

VOLKSSPROOKJES IN DE KLAS - LETTERENHUIS, 26.XI.2015
Bert Cruysweegs – Britt Scheers – Margot Scheers
(Karel de Grote-Hogeschool)

Uitgangspunten

1. Beleving primeert: de methode-Chambers

Het sprookje behoort net als enkele andere 'klassieke' genres tot het leerplan Nederlands van de tweede graad. Vaak staat in een sprookjesles de analyse van de genrekenmerken centraal, en blijft de beleving van de leerling/lezer daar wat aan ondergeschikt. We wilden dat graag eens omdraaien en de principes van tekstervarend literatuuronderwijs als uitgangspunt nemen.

We gebruiken daarvoor de methode van de Britse jeugdauteur Aidan Chambers, die in *Leespraat* (bewerking van Vertel eens en De leesomgeving) aangeeft hoe hij zelf te werk gaat als hij met kinderen en jongeren over boeken praat. Zijn methode is erg geschikt om op een zinvolle en stimulerende manier over boeken te praten. Hieronder vatten we de methode samen. Voor meer uitgebreide informatie verwijzen we naar Chambers' publicaties *Vertel eens: kinderen, lezen en praten* (NBD/Biblion, 2002) en *Leespraat* (NBD/Biblion, 2012).

Chambers weekt een gesprek over het verhaal los door middel van lezersgerichte vragen, die hij in drie categorieën verdeelt:

'algemene vragen'

'basisvragen'

'specifieke vragen'

BASISVRAGEN

Deze vragen zijn bedoeld om het praten over boeken op gang te krijgen. Naarmate kinderen meer gewend zijn om over boeken te praten, zullen ze geneigd zijn spontaan op deze vragen in te gaan.

- Wat vond je leuk, mooi, goed aan dit boek?
- Wat is je opgevallen?
- Wat vond je niet leuk aan dit boek? (Waren er stukken die je vervelend vond? Heb je stukken overgeslagen? Welke? Als je het boek niet uit hebt, waar ben je dan opgehouden met lezen? Waarom daar?)
- Wat was er moeilijk of onduidelijk? (Wat vond je vreemd? Was er iets dat je nog nooit in een boek bent tegengekomen? Was er iets dat je totaal verraste? Waren er dingen die niet klopten?)
- Zag je bepaalde patronen of verbanden? (Was er iets dat steeds terugkwam in het verhaal?)

ALGEMENE VRAGEN

Deze vragen gaan iets verder en hebben te maken met bijvoorbeeld verwachtingen, vergelijkingen met andere verhalen of personages en hoe de kinderen het verhaal beleefd hebben.

- Wat voor soort boek dacht je dat het zou zijn toen je het pakte? Klopte dat?
- Heb je andere boeken gelezen die hierop lijken? (Wat waren overeenkomsten, verschillen?)
- Heb je dit boek al eerder gelezen? (Zo ja, wat vond je nu anders?)
- Zijn je dingen opgevallen in de taal van het boek, bepaalde woorden of uitdrukkingen?
- Als de schrijver je zou vragen wat er beter zou kunnen aan dit boek, wat zou je dan zeggen?
- Toen je het boek zat te lezen, zag je toen in je fantasie hoe het verhaal zich afspeelde?
- Hoeveel verschillende verhalen kun je in dit verhaal vinden?
- Is dit een boek om snel te lezen, of juist langzaam?
- Wat ga je je vrienden over dit boek vertellen? (Wat zou je niet vertellen, om het plezier niet te bederven? Ken je iemand die dit zeker een goed boek zou vinden? Wat zou ik aan anderen moeten vertellen om hen te helpen besluiten om het wel of niet te lezen?)
- We hebben nu elkaars commentaar op dit boek gehoord. Ben jij verrast door iets wat iemand heeft gezegd?

- Nu je van alles over dit boek hebt gehoord en besproken, wat vind jij dan uiteindelijk voor jezelf het belangrijkste aan dit boek?
- Weet je iets over de schrijver, of over hoe dit verhaal tot stand kwam? Zou je daar meer over willen weten?

SPECIFIEKE VRAGEN

Deze vragen gaan over specifieke kenmerken van het verhaal.

- Hoelang duurt de periode waarin het verhaal zich afspeelt?
- Zijn er stukken in het verhaal die een langere periode beslaan, maar die snel worden verteld? Zijn er stukken die een heel korte periode beschrijven, maar die heel langzaam worden verteld?
- Waar vindt het verhaal plaats? (Maakt dat uit? Had het overal kunnen plaatsvinden?)
- Welk personage vind je het interessantst? (Welke personages vind je niet leuk? Zijn er personages die je doen denken aan mensen die je kent?)
- Is er een personage dat niet voorkomt in het verhaal, maar zonder wie het verhaal niet had kunnen plaatsvinden? (Waarom wordt dat personage niet genoemd?)
- Wie vertelt het verhaal? Hoe weet je dat? Is het een ik-figuur? (Wat vindt de verteller van de personages en van de gebeurtenissen?)
- Stel je voor dat jij de toeschouwer bent. Door wiens ogen zag je het verhaal? Zag je het verhaal door de ogen van een personage of ook door de ogen van andere personages?
- Heb je ook gelezen wat de personages denken of voelen? Of werd het verhaal verteld 'van buitenaf', zonder dat je weet wat iemand denkt of voelt?

Een geoefende leerkracht is in staat om de drie soorten vragen op de juiste momenten af te wisselen en aan te voelen welke vraag het gesprek een stapje verder kan brengen. Het gaat er niet om het lijstje vragen helemaal af te werken. Soms is het antwoord op een vraag aanleiding om uitgebreid door te praten over een onderwerp, zonder dat andere vragen nog aan bod komen. Hoe het gesprek ook verloopt, de persoonlijke beleving van het lezen staat centraal. Die is voor iedereen anders. Daarom is het belangrijk dat de kinderen veel gelegenheid krijgen om op elkaar te reageren.

2. Culturele vaardigheden

De aanpak van Chambers combineerden we vervolgens met de vier culturele basisvaardigheden: waarnemen, verbeelden, conceptualiseren en analyseren.

De lesgang ziet er dan als volgt uit:

tekst	gevoelens indrukken ideeën	betekenis waarde(n)	expressie
	(waarnemen)	(conceptualiseren) (analyseren)	(verbeelden)
	EVOCATIE 'wat roept de tekst op'		RESPONS 'hoe reageer je op de tekst'

Samengevat:

- Vanuit de methode-Chambers verzamelen we indrukken, gevoelens en ervaringen die leerlingen met het sprookje verbinden.
- Aan deze indrukken laten we de leerlingen vervolgens een (persoonlijke) culturele betekenis toekennen:

Wat betekent jaloezie voor jou eigenlijk?

Hoe ervaar jij de rivaliteit tussen de stiefmoeder en Sneeuwwitje (specifiek) of tussen moeders en dochters in het algemeen?

De moordenaars zijn niet doorslecht, maar tonen hun goede kant aan Mauricia. Welke andere figuren uit verhalen of films ken je die ook goede én slechte eigenschappen hebben?

Dit valt samen met de fase van het
CONCEPTUALISEREN/ANALYSEREN.

- Ten slotte geven we de leerlingen de kans de verkregen culturele inzichten te verwerken door ze te gaan verbeelden in een creatieve opdracht. Voorbeelden hiervan zijn het stiftgedicht, de brief, het (mini)luisterspel en de tableau vivant.

Deze fase van het VERBEELDEN levert dan een muzische activiteit op die verder reikt dan een les Nederlands, en waarin de leerlingen de kans krijgen om de opgedane indrukken te verwerken tot een nieuw (klein) cultuurproduct.

3 Waardeverheldering

a Onderwijs en waardevorming

Het onderwijs speelt een belangrijke rol bij het doorgeven van waarden. Die waardeopvoeding of waardevorming kan drie gedaanten aannemen:

- waardeoverdracht, waarbij jij via je lessen de leerlingen een aantal (universele of cultuurgebonden) waarden bijbrengt;
- waardecommunicatie, waarbij je leerlingen leert reflecteren en communiceren over verschillende waarden;
- waardeverheldering of waardeverduidelijking (values clarification), waarbij je de leerlingen bewust probeert te maken van hun eigen waardestelsel en hen zelf waarden leert kiezen, zonder dat je daarbij je overtuigingskracht of positie als leerkracht gebruikt of misbruikt.

Je kunt jezelf hierbij een aantal vragen stellen:

Welke waarden wil ik zeker zelf doorgeven aan mijn leerlingen?

Wat wil ik bereiken met waardeverheldering of waardevorming?

Hoe (expliciet) neem ik waardevorming op in mijn lessen?

b Waardeverheldering (values clarification)

Waardeverheldering maakt niet duidelijk welke waarden iemand zou moeten naleven, maar wel wat iemands eigen waarden zijn.

Waardeverheldering kan de kloof tussen mensen helpen verkleinen en onlogisch (of bevooroordeeld) gedrag vermijden. Kennis van waarden van de ander leidt echter niet automatisch tot het accepteren ervan, net zomin als het praten over waarden iemands waardebeleving snel zal veranderen.

Waardeverheldering voor de leerling

Je kunt leerlingen hun eigen waarden laten ontdekken door middel van bepaalde discussievormen, of door hen te confronteren met een probleemstelling of casus waarover ze dan kritisch nadenken en een afgewogen oordeel vormen.

- "Ben je het eens met de volgende stelling (bv. rond abortus, euthanasie, discriminatie, milieuzorg, politiek...)" Werk eventueel met waardeschalen : 1 = helemaal niet mee eens, 5 = volledig mee eens.

- "Wat is jouw mening over ?" (de leerlingen kiezen voor 'akkoord', 'niet akkoord' of 'weet niet'; ze mogen in de loop van de erop volgende discussie van groep veranderen)

Vragen die je na de oefening aan de leerling kunt stellen zijn:

- Wat heb je uit deze oefening over jezelf of over je medeleerlingen geleerd?
- Was het moeilijk om je goedkeuring of afkeuring uit te drukken over bepaalde waarden? Waarom (niet)?
- Vond je het soms moeilijk of onmogelijk om voor je waarden uit te komen? Wanneer?
- Wat hielp je om je waarden te verdedigen?

TIP

- Moedig je leerlingen aan om tegenstrijdigheden in hun waardebeleving op te sporen.

- Maak vragen over waarden altijd zo concreet mogelijk. Als een leerling zegt dat hij eerlijkheid of teamwerk waardeert, vraag hem dan naar concrete voorbeelden uit zijn eigen leven.